

ASPECTE ACTUALE PRIVIND LOCUINȚA RURALĂ ROMÂNESCĂ

DUMITRU CHIRIAC

Țară de dimensiuni medii, atât ca suprafață (238.391 km²), cât și ca populație (22.810.035 de locuitori), România se numără printre cele mai importante state ale lumii în ceea ce privește potențialul agricol. Acest fapt a permis ca în decursul istoriei agricultura să se constituie într-o activitate tradițională pentru locuitorii săi, **satul** fiind principala formă de habitat, elementul de continuitate și de umanizare a spațiului carpațo-danubian. *Suntem, ca origine, ca spirit, ca gust săteni. Baza țării noastre, ca și în țările vecine, este satul*, spunea marele istoric Nicolae Iorga¹.

Organizarea teritorială a satului s-a făcut în strânsă legătură cu particularitățile cadrului natural și condițiile economico-sociale ale vremii și a inclus, pe lângă utilizarea diferențiată a terenului agricol, și concentrarea populației în cadrul unor spații construite. *Satele, arată S. Mehedinți, sunt grupări de locuințe și de oameni care își scot mijloacele lor de existență dintr-un spațiu social determinat*². Avem în această afirmație poate cea mai sintetică definiție a așezării rurale, caracterizată prin componente teritoriale și sociale, respectiv: vatra sau spațiul construit, care cuprinde locuințele propriu-zise și anexele acestora, moșia (țarina), reprezentând aria de desfășurare a activităților agricole, și populația.

În analiza care urmează ne vom opri asupra principalelor aspecte actuale ale casei din mediul rural al țării noastre, având în vedere faptul că locuința constituie una din trebuințele fundamentale ale omului, fiind în același timp un indicator important al standardului de viață și civilizație.

Ca element important al habitatului uman, locuința a reprezentat întotdeauna un spațiu cu multiple destinații (adăpost pentru familie, loc de preparare a hranei, de creștere și de educație a copiilor, de realizare a unor mijloace de subsistență etc.), caracterizându-se printr-o serie de particularități de ordin constructiv, funcțional și de confort. Din aceste considerente, locuința

¹ Iorga N., *Sat și oraș*, în *Sociologia românească*, Serie nouă, Anul I, nr. 5-6, 1990, p. 410.

² Mehedinți S., *Terra. Introducere în geografie ca știință*, București, 1931, p.973, apud Cucu V. în *Geografia populației și așezărilor omenești*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1976, p.165.

și condițiile de locuire dețin un loc distinct în cadrul problematicii calității vieții, alături de alte aspecte, cum ar fi: alimentația, îmbrăcămintea, starea de sănătate, calitatea mediului înconjurător etc.

Dacă până la cel de-al doilea război mondial casa ocupa în viața locuitorilor de la sate un loc secundar, toți banii economisiți cheltuindu-se pe cumpărarea de pământ și de vite, ulterior deposedarea țăranilor de pământ prin cooperativizare a determinat concentrarea atenției și veniturilor acestora asupra locuinței, care în plan social devine un element de prestigiu.

Ca urmare, după anul 1950 s-a înregistrat un adevărat *boom* în construcția de locuințe la sate, realizându-se până în 1970 peste 1,8 milioane de case noi (Tabelul 1). La această creștere explozivă a numărului de locuințe au contribuit, între altele, și condițiile mai ușoare de realizare a unei case în mediul rural (costul scăzut al terenului, utilizarea în multe cazuri a unor materiale și tehnici locale, echiparea tehnică redusă etc.).

Tabelul 1

Dinamica construcțiilor de locuințe din mediul rural, în perioada 1951-1993

Anul	Număr locuințe terminate		
	total	în mediul rural	% din total în mediul rural
1951-1960	1.293.710	977.922	77,1
1961-1970	1.553.292	879.562	56,6
1971-1980	1.592.254	300.616	18,8
1981-1985	796.730	77.200	9,7
1986	108.137	12.524	11,6
1987	110.389	15.815	14,3
1988	103.267	13.322	12,9
1989	60.400	7.700	12,7
1990	48.599	7.088	14,6
1991	27.958	5.909	21,1
1992	27.538	11.702	42,5
1993	30.071	15.248	50,7

Sursa: *Anuarul statistic al României 1994*, București, Comisia Națională pentru Statistică, 1995, p.221.

Datele recensământului din 1992 pun în evidență faptul că, în raport de perioada construirii, peste jumătate din fondul de locuit de la sate (54,6%) s-a

realizat între anii 1945 și 1970. În acest interval de timp au predominat în proporție covârșitoare (peste 97%) locuințele individuale realizate din fondurile populației (Tabelul 2).

Tabelul 2

Structura fondului locativ construit în mediul rural, în perioada 1951-1993, după tipul locuinței

Anul	Număr de locuințe terminate	Din fondurile populației (locuințe individuale)	%	Din fondurile publice (apartamente)	%
1951-1960	977.922	952.825	97,4	25.097	2,6
1961-1970	879.562	855.586	97,3	23.976	2,7
1971-1980	300.616	263.838	87,8	36.778	12,2
1981-1985	77.200	42.363	54,9	34.837	45,1
1986	12.524	5.868	46,9	6.659	53,1
1987	15.815	5.209	32,9	10.606	67,1
1988	13.322	3.819	28,7	9.503	71,3
1989	7.700	4.136	53,7	3.564	62,3
1990	7.088	4.687	66,1	2.401	33,9
1991	5.909	5.137	86,9	772	13,1
1992	11.702	11.230	96,0	472	4,0
1993	15.248	14.445	94,7	802	5,3

Sursa: *Anuarul statistic al României 1994*, București, Comisia Națională pentru Statistică, 1995, p.221.

Începând cu deceniul opt, construcția de locuințe în mediul rural se reduce considerabil pe de o parte datorită acoperirii necesităților de locuit, iar pe de altă parte ca urmare a măsurilor restrictive conținute de legea sistematizării privind amplasarea și respectarea unui anumit regim de înălțime ale construcțiilor, limitarea suprafeței unei gospodării etc. Așa se face că între 1971 și 1989 s-a construit doar 20,9% din fondul locativ de la sate, politica dirijistă impunând realizarea și în mediul rural de locuințe în blocuri. În felul acesta s-a ajuns ca numărul apartamentelor construite anual să-l depășească, după 1986, pe cel al caselor individuale, care reprezintă forma tradițională de locuire la sat.

Cu toate greutățile întâmpinate, mai ales în ultimele două decenii de regim comunist, fondul locativ din mediul rural a ajuns, în 1992, la 3,6 milioane de locuințe (46,8% din fondul locativ național), fiind însă cu 2,2% mai mic decât în 1977.

Această ușoară scădere a numărului de locuințe din mediul sătesc a fost compensată de creșterea cu 14,2%, în 1992 față de 1977, a numărului de camere de locuit, precum și de o mărire a suprafeței de locuit cu 14,1%. Asociind acestui fapt diminuarea accentuată a populației rurale, de 1,8 milioane de locuitori (de la 12,2 milioane în 1977, la 10,4 milioane în 1992), apare explicabil de ce la sate, spre deosebire de orașe, nevoile de locuit sunt acoperite în mod satisfăcător.

Așa cum s-a arătat, locuința individuală, ca formă tradițională de locuire în mediul sătesc, deține ponderea cea mai mare (94,5%) în cadrul fondului locativ. Blocurile și alte clădiri cu mai multe locuințe reprezintă 5,5%, fiind un implant artificial pentru satul românesc. Sub pretextul unei așa-zise sistematizări și a măririi suprafeței agricole se urmărea, de fapt, omogenizarea socială prin transformarea țăranilor în proletari agricoli și mutarea în locuințe de tip orașenesc, neadecvate vieții și activității lor.

În cei 45 de ani de totalitarism, satul românesc a progresat, în fapt, mai mult prin creșterea numărului de locuințe și a spațiului locuibil, rămânând însă în urmă în ceea ce privește calitatea locuirii, gradul de confort situându-l pe unul din ultimele locuri în Europa. Datele statistice, unele studii, ca și anchetele efectuate de Institutul de Cercetare a Calității Vieții în anul 1993, și de asemenea în colaborare cu Institutul de Economie Agrară, în 1994, scot în evidență diferite aspecte care caracterizează locuința din spațiul rural românesc în momentul de față.

Astfel, în privința mărimii se desprinde faptul că 53,7% dintre case sunt mai mari decât cele părintești, 34,4% sunt la fel de mari și numai 10,8% sunt mai mici³. Acest lucru reflectă, între altele, tendința copiilor de a nu mai părăsi casa părintească în momentul întemeierii unei noi familii, așa cum se întâmpla în trecut, când desprinderea tinerilor căsătoriți era condiționată în mod obligatoriu de independența economică, de pământ și de gospodărie. Ulterior, cooperativizarea, precum și situația de salariat (adesea navetist), când nu au reușit să impună plecarea definitivă la oraș, au făcut necesară menținerea unei gospodării plurifamiliale, ceea ce a condus la mărirea spațiului locuibil. Ca urmare, în mediul rural, locuința actuală are în mod curent 3-4 camere, circa 60% din populație locuind în astfel de case⁴.

Un studiu recent⁵ arată că numărul mediu de persoane pe o cameră de locuit este de 1,18 persoane, neexistând din acest punct de vedere diferențieri mari între mediul rural și cel urban, deoarece la sate dimensiunea locuințelor, ca și numărul membrilor unei familii sunt mai mari. Aceeași lucrare arată că mărirea locuinței este în strânsă legătură cu poziția fiecărei familii în raport de

³ Microanchetă efectuată de către I.C.C.V. în anul 1993, pe un număr de 369 de subiecți.

⁴ Anchetă efectuată la nivel național de către I.C.C.V. în colaborare cu I.E.A., în anul 1994, pe un eșantion de 995 de subiecți.

⁵ Zamfir Cătălin (coord.), *Dimensiuni ale sărăciei*, București, Editura Expert, 1995.

pragurile de sărăcie și cu cât situația financiară a unei familii este mai proastă, cu atât este mai mic spațiul de locuit ce revine pentru o persoană.

Multe din casele construite după anul 1950, respectiv 78%, s-au realizat conform tradiției locale, 15,7% au îmbinat tradiția cu elemente arhitecturale noi, iar circa 6% au adoptat un model constructiv diferit de cel tradițional⁶. Sub acest aspect putem spune că procesul de modernizare a locuinței rurale s-a făcut destul de lent, cu păstrarea unor formule moștenite în ceea ce privește planul casei.

Același lucru se poate menționa și în cazul materialelor de construcție utilizate. Se folosesc în continuare, în mare măsură (în peste 56% dintre cazuri), materialele tradiționale (pământ, lemn, piatră), fapt ce reflectă orientarea țăranului pentru punerea în valoare a condițiilor oferite de cadrul natural, în scopul realizării unei locuințe cât mai ieftine. Totuși, pentru mărirea durabilității și calității construcțiilor se apelează din ce în ce mai mult (în peste 38% din cazuri) și la materiale moderne (cărămidă, b.c.a., beton etc.), fapt ce a permis atât realizarea unor tipuri de plan mai complexe, cât și rezolvări tehnico-constructive superioare. În cadrul locuinței, cea mai rapidă modernizare a suferit-o însă acoperișul, considerat a fi elementul primordial al unei construcții⁷. Ca urmare, 87% dintre subiecții chestionați menționează că au utilizat la realizarea acestui element al casei materiale durabile (tablă, azbociment, țiglă) și numai 13% au recurs la materiale tradiționale (șindrilă, stuf etc.).

Confortul asigurat de o locuință nu se rezumă însă numai la aspectele dimensionale și de ordin constructiv. Trebuie avută în vedere și dotarea tehnică a acesteia, care se referă la: modalitățile de încălzire și de preparare a hranei, existența instalațiilor de alimentare cu energie electrică, cu apă curentă, canalizare etc.

Încălzirea locuinței pe timp de iarnă constituie una din problemele grele cu care se confruntă populația din mediul rural, având în vedere greutatea existente în procurarea combustibilului și costul ridicat al acestuia. Când spunem aceasta avem în vedere faptul că, potrivit anchetei noastre efectuate la nivel național, circa 84% dintre persoanele chestionate menționează că folosesc pentru încălzire lemne, cărbuni și resturi vegetale, 2,7% gaze naturale și doar 1,7% dispun de instalații de încălzire centrală. Ca urmare, utilizarea locuinței în anotimpul friguros se restrânge la una sau cel mult două camere, în funcție de rezolvarea problemei combustibilului. De cele mai multe ori se apelează la formula tradițională de transformare a bucătăriei în încăpere de dormit, realizându-se astfel concentrarea punctului de foc și economisirea combustibilului.

Pentru pregătirea hranei, care implică de asemenea consum de combustibil, de această dată în tot cursul anului, se recurge, în raport de posibilitățile fiecărei familii, la următoarele soluții: lemne și cărbuni în 29,6% din cazuri, butelie pentru aragaz – 23,8%, gaze naturale – 3,1%, resturi vegetale

⁶ Ancheta realizată de către I.C.C.V. în colaborare cu I.E.A.

⁷ Petrescu Paul, Stoica Georgeta, *Arta populară românească*, București, Editura Meridiare,

– 2,6%, energie electrică – 0,4%. Specific pentru spațiul rural este utilizarea, în anotimpul cald, a bucătăriei de vară, care este, de cele mai multe ori, o construcție simplă, realizată din materiale ușoare. Din cercetările noastre rezultă că această extindere a spațiului domestic are loc în circa 72% din cazuri, pentru a ușura munca gospodinelor în pregătirea mesei.

Analiza dotării tehnice a locuinței din mediul rural scoate în evidență faptul că în timpul regimului comunist satul românesc a beneficiat cel mai mult de pe urma planului de electrificare. Datele recensământului din 1992 arată că locuințele de la sate dispun de instalații electrice în proporție de 93,6%, în România anului 1995 mai existând totuși peste 400 de sate neelectrificate, cele mai multe în zona înaltă a Munților Apuseni.

Locuințele din satele românești sunt însă deficitare în ceea ce privește alimentarea cu apă și racordarea la canalizare. Beneficiează de instalații de alimentare cu apă curentă numai 11,4% din locuințele sătești, iar de canalizare doar 10,0%. Acest fapt explică de ce unele elemente hotărâtoare ale confortului, cum sunt baia și grupul sanitar în interiorul locuinței, sunt prezente în proporție redusă, doar de 13,8 și, respectiv, 8,4%, igiena locuinței continuând să fie o problemă în mediul rural⁸. În același timp, lipsa instalațiilor de apă curentă și a canalizării frânează modernizarea locuinței, fiind un handicap pentru gospodine în ceea ce privește prepararea hranei, întreținerea casei și utilizarea unor bunuri de strictă necesitate, cum ar fi mașina de spălat.

În încheiere, trebuie să menționăm că modelul de analiză a locuinței rurale prezentat mai sus nu poate fi complet decât în măsura în care aceasta este privită ca:

- expresie a relației cu mediul înconjurător, de la care a preluat materialele de construcție, poziția, culoarea, dimensiunea estetică etc;
- sinteză a unor elemente ce exprimă atât universul individului și modul lui de trai, cât și spiritul comunității în care trăiește;
- expresie a nivelului de trai;
- expresie a nivelului de cultură;
- indicator al penetrării inovației tehnice în spațiul rural;
- expresie a mentalității individului și a colectivității;
- oglindă a evoluției relațiilor de familie (casa nouă, mărită, care permite o conviețuire intergenerațională);
- expresie a libertății individului și a dreptului său la intimitate.

Numai o asemenea abordare complexă a locuinței este în măsură să evidențieze particularitățile ei generale și zonale, care semnifică, în esență, modul de viață din mediul rural.

⁸ Microanchetă efectuată de către I.C.C.V.